

“ÇOCUKSU DUYARLILIK” KAVRAMI BAĞLAMINDA REŞAT NURİ GÜNTEKİN’İN *GAMSIZIN ÖLÜMÜ* HİKÂYESİ

Soner AKŞEHİRLİ *

ÖZET

Çocuk edebiyatının niteliklerini belirlemek için kullanılan ölçütlerin başında “çocuksu duyarlılık” kavramı gelmektedir. Olayların ve bu olayların yaşandığı dünyanın çocuk gözüyle görülmesi anlamında kullanılan bu kavram, aynı zamanda çocuğa ait değer yargılarını da içermektedir. Son yüzyılda çocuk psikolojisi ve çocuk edebiyatı teorisi üzerinde yapılan çalışmalar, çocukların doğru-yanlış gibi temel değer sistemlerinin yetişkinlerden farklı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle çocuksu duyarlılık çocuk yazarlarının en başta önem vermeleri gereken bir kavramdır. Ülkemizde yayınlanan çocuk eserlerinin en temel eksiklerinden biri olan çocuksu duyarlılık, aslen bir çocuk hikâyesi olmamasına rağmen Reşat Nuri Güntekin’in *Gamsız’ın Ölümü* isimli hikâyesinde en güzel ifadelerinden birini bulmuştur. Yazar bu hikâyede çocuğun dünyası ile yetişkinlerin dünyası arasında değerler bakımından oluşan farklılığı bir mahalle köpeğinin belediye tarafından zehirlenerek öldürülmesi ile göstermeye çalışmıştır. *Gamsız’ın Ölümü*, çocuk edebiyatı yazarları için bu açıdan önemli bir kaynak niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocuksu duyarlılık, Reşat Nuri Güntekin

THE STORY “GAMSIZ’IN ÖLÜMÜ” BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN IN CONTEXT OF CHILDISH SUSCEPTIBILITY

ABSTRACT

Childish susceptibility is the main criteria which is used for identifying qualities of child literature. This notion means that to see events and world with point of view of child, and at the same time value judgements belonging to child is involved in this notion. In the last century, studies on child psychology and child literature showed that childrens’ axiologies such as true-false is different from adults. For this reason, writers who write for children must care of childish susceptibility. The most important lack of child literature in Turkey is childish susceptibility but the story “Gamsız’ın Ölümü” by Reşat Nuri Güntekin, that is not originally child story, is very good example of using of this notion. Güntekin intended to exhibit the axiological differences between childrens and adults world by means of poisoning a dog by municipal government. Thus, *The Killing of Gamsız*, is important source for authors who write for childrens.

Key Words: Child Literature, childish susceptibility, Reşat Nuri Güntekin

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü. El-mek: soner.aksehirli@ege.edu.tr

0. Giriş

Özellikle son yüzyılda eğitimin önemli bir unsuru haline gelen çocuk edebiyatına ilişkin olarak Türkiye’de kurumsal ve teorik olarak henüz yeterli gelişimin kaydedildiği söylenemez. Her ne kadar batı dünyasında da çocuk edebiyatı göreceli olarak yeni bir alan kabul edilse de çocuk edebiyatının ölçütlerini belirlemeye yönelik, nitelik ve nicelik açısından önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu çocuğun dünyası ya da “çocukluk” denilen olgu ile dil ve edebiyat olguları arasındaki kesişim kümesini oluşturmaya yöneliktir (Lesnik-Oberstein 1999). Bu da hem çocuk psikolojisi hem de dil ve edebiyat bilimlerinde yeterli bilgi birikimine sahip olmayı gerektirir. Türkiye’de ise çocuk edebiyatını tanıtmaya yönelik yayınlarda genellikle teori ve türlerin tanıtımından oluşan bir içerik göze çarpmaktadır. Teori bölümlerinde çocuk edebiyatının ilkeleri, hedefleri ve ölçütleri; türlere ilişkin bölümlerde ise, aslında çocuk edebiyatına özgü olmayan, edebî eser türlerine ait tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir. Bu tip yayınlarda ayrıca her bir tür için çocuğa uygun olduğu düşünülen ya da geleneksel olarak bir çocuk eseri kabul edilen örnek metinler yer alır. Bu genel yapının dışında kalan ve orijinal kabul edebileceğimiz bazı yayınlar da mevcuttur.¹ Çocuk edebiyatına ilişkin yayınların teorik bölümlerinde *çocuğa görelilik*, *çocuksu*, *çocuk algısı* adları da verilen ama daha çok *çocuksu duyarlılık* şeklinde adlandırılan bir kavram vardır. Çocuğun kendisi ve kendisi dışındaki dünyayı algılama, kavramlaştırma biçimleri ile buradan hareketle oluşturduğu doğru-yanlış, iyi-kötü gibi değer yargılarını tümünü ifade eden çocuksu duyarlılık, basit gibi görünen çocuk edebiyatını zorlaştıran bir kavram niteliğindedir. Teorik olarak açıklanması bir takım güçlükleri beraberinde getiren çocuksu kısaca ele alındıktan sonra, Reşat Nuri Güntekin’in *Gamsız’ın Ölümü* isimli hikâyesinde bu kavramın nasıl somutlaştığı gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Çocuk Edebiyatı ve Çocuksu Duyarlılık

Çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından² ayırmak için bir ölçüt olarak kullanılan çocuksu duyarlılık, çocuk edebiyatı için merkezî bir önem taşımaktadır. Çok kabaca, çocuksu duyarlılık “çocuğun gözünden dünya” olarak formüleleştirilebilir. Çocuksu duyarlılık her şeyden önce dil ve anlatımdaki başarı ile yakalanabilir. Bir başka deyişle dünyanın çocuğun gözleriyle görünüş biçimi, dünyayı hem algılamamızda hem de anlatmamızda en büyük rolü oynayan dil aracılığıyla oluşur. Çocuğun kendi dünyasının hem sebebi hem de sonucu olan bu biçimlenme, dil boyutuyla birlikte duygu ve düşünce boyutlarını da taşır:

Çocuk edebiyatında çocuğa göre’liğin ölçüsünü dil ve anlatım belirler. Yazarın dil bilinci çocuğa ulaşmayı sağlar. Sadelik içinde çocuk ruhunu uyandıran çocuksu eda, çocuk edebiyatının var oluşunu belirler ve çocuk bakışını sunar(...). Çocuk edebiyatı, ilk çocukluktan çocukluk dönemi sonuna kadar yaşanan çocukluk çağlarının duyarlıklarını yansıtır. Bunu başarabilmesi halinde çocuklara yönelik edebiyat olma özelliği taşır.(Şirin 2000, 11)

20.yüzyılda psikoloji biliminin kaydettiği gelişmelerle birlikte çocuk psikolojisi üzerinde de önemli çalışmalar yapılmış ve bunlar bir çocuğun dünyayı nasıl algıladığı, kendi gerçekliğini nasıl oluşturduğu yolunda çocuk edebiyatı için önemli veriler sağlamıştır. Duygu dünyaları yetişkinlerinkine çok benzeyen çocukların, yetişkinlerden son derece farklı bir düşünce dünyalarının olduğu anlaşılmıştır (Elkind 1999, 78). Buna bağlı olarak da çocuk edebiyatının

¹ Mesela bkz. Dilidüzgün, Selahattin(2004). **Çağdaş Çocuk Yazını**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

² “Yetişkin edebiyatı” terimi burada *çocuk edebiyatı* terimine karşıt olarak kullanılmaktadır. Ancak böyle bir terimin sadece bu karşıtlık ilişkisi içinde var olabileceği, yani göreceli bir terim olduğunu vurgulamamız gerekir.

tanımında çocuk psikolojisi önemli bir bileşen ya da ayırt edici özellik olarak yer almaya başlamıştır:

Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır.” (Şirin 2007, 16)

Yukarıdaki tanıma göre, çocuklar için yazılacak eserler sadece dil, anlatım ve konu seçimi açısından değil, eserin dünyaya, olaylara, insanlara hangi gözle baktığı açısından da ayrı bir dikkat ve özen gerektirmektedir. Söz konusu eserlerin yetişkinler tarafından kaleme alınıyor olması bu “çocuksu bakış açısı”nın yakalanmasını güçleştiren bir olgudur. Bunun yanı sıra çocuk edebiyatının, taşıması gereken edebî ya da sanatsal değer bakımından yetişkinler için yazılmış eserlerden bir farkının olmaması, güçlüğü bir kat daha arttırmaktadır. Çocuk yazarı hem çocuğun gözünden dünyaya bakabilen hem de edebî değer taşıyan bir eser ortaya koymak zorundadır. Genel olarak yazarların çocuk edebiyatına yeterli ilgiyi göstermemesi sonucunda, dil beceresi gelişmemiş yazarlar tarafından yazılan çocuk kitaplarının çoğunun –çocuk duyarlılığını yakalamış olsa bile- edebî değerden yoksun ve hatta bazen dil ve anlatım yanlışlarıyla dolu eserler olduğu görülmektedir. Önemli yazarların verdiği çocuk eserlerinin genelinde ise bunun tam tersine çocuksu duyarlılığın yeterince yer almadığı söylenebilir (Pulat 1999, 179).

Çocukların ilgi, istek, yetenek, algı ve duyuları hem aldıkları eğitim hem de içinde buldukları sosyal çevreye göre farklılık gösterir. Bu farklılık çocuklarla yetişkinler arasında daha belirgindir ve çocuk edebiyatının doğuşunu bu farklılığa bağlamak mümkündür. (Kaplan 1999, 11) Bir bakıma çocuksu duyarlılığın doğal bir sonucu olan “çocuk gerçekliği” kavramının oluşumunu ve çocuk edebiyatı için temel ölçütlerden biri haline gelişini de bu farklılıkta aramak mümkündür. Çocuk gerçekliği, çocuğun kendi doğrularının, kendi değer yargılarının bir bütün haline gelmiş şeklidir. Ancak batı ülkelerinde 19.yüzyıl çocuk kitaplarının bazılarında görülen çocuk gerçekliğinin, Türk çocuk yayımlarında henüz önemi ve gerekliliği yeterince kavranmamıştır (Dilidüzgün 2004, 19). Türkiye’de yayımlanan çocuk kitaplarında ve özellikle de anlatıya dayalı eserlerde çocukların, yetişkinlerin doğrularına göre biçimlenmiş bir dünyanın figüranları olduğu görülür. Bu, çocuk eserlerinin didaktik olması arzusunun vazgeçilememesinden kaynaklanmaktadır. Çocuk hikâyelerinin çoğunda, olaylar tamamen çocuklar arasında geçse bile eseri yöneten değerler sisteminin –en azından sonuç bakımından- çocuksu bir dünyanın izlerini taşımadığı, yetişkinlerin dünyasına göre biçimlendiği görülmektedir. Oysa yetişkinler için yanlış olan bir şey çocuklar için doğru olabileceği gibi, yetişkinlerin onayladığı ve yönlendirdiği bir davranış çocuklar tarafından doğru bulunmayabilir. Çocuklar gelişim ve öğrenme süreçleri boyunca, kendi değer sistemleri ile yetişkinlerin ve yaşadıkları sosyo-kültürel çevrenin değer sistemi arasındaki mesafeyi aşamalı olarak azaltırlar. Elbette çocuk eserlerinin de bu süreçte bir işlevi vardır; ancak bütün bir çocuk edebiyatının sadece bu işlev üzerinde yapılması, çocuk edebiyatından beklenen okur-yazarlık, eleştirel düşünme vb. gibi değerlerin çocukta oluşmasının önünde bir engeldir.

Yukarıda da belirtildiği gibi edebiyatımızın önde gelen isimleri tarafından kaleme alınmış, çocuksu duyarlılığı ve çocuk gerçekliğini ele alan çok az sayıda eser vardır. Tevfik Fikret’in 1915 yılında yayınlanan *Şermin* isimli kitabındaki çocuk şiirlerinin bu bakımdan hâlâ aşılamamış olması, bu alandaki boşluğu gözler önüne sermektedir. Ancak yazarların, çocuk eseri olarak kabul edilmese de bazı eserlerinde çocuk duyarlılığını belli ölçüde yakaladığını ve yansıttığını görmekteyiz. Söz

gelimi Tarık Buğra'nın, *Çocuklar ve Elmalar* ve *Kardan Adam*³ isimli hikâyeleri, yetişkinler için yazılmış olmakla birlikte adeta çocuk edebiyatının usta bir yazar tarafından yapılmış tanımları niteliğindedir. Aşağıda incelenecek olan Reşat Nuri Güntekin'in *Gamsız'ın Ölümü* hikâyesi de çocuksu duyarlılığın ve çocuk gerçekliğinin önemini vurgulaması bakımından dikkate değer bir eserdir.

2.Çocuk Gözüyle Gamsız'ın Ölümü

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956) roman, hikâye ve oyun yazarlığı ile Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının en önde gelen yazarlarından. Genellikle toplumcu yanı ağır basan, Anadolu'nun ve Anadolu insanının sorunlarına değinen ve bunlara çözüm getirmeye çalışan eserler vermiştir.(Önertoy 1983, 9) Ancak onun geniş kitleler tarafından okunmasını sağlayan özelliği eserlerindeki konular ve bu konulara yaklaşım tarzının yanı sıra, Türkçe'yi kullanma gücü ve başarılı üslubudur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "...o Türkçe'nin ortasında geniş bir sevgi ve şefkat ürpermesi idi" (Yücebaş 1957, 24) diyerek nitelediği bu anlatım başarısı Reşat Nuri'nin bütün eserlerinde görülür. Onun kahramanları ait oldukları sosyal çevrenin dilini kullanırlar. Kahramanların ve anlatıcıların konuşmaları çoğunlukla süslü ve insanı çarpan veciz sözlerden oluşmaz. Anlatımın asıl etkileyici olan tarafı basitliğidir. Ama bu basitlik bir *sehl-i mümteni* olarak anlaşılmalıdır. Bunun yanında romanlarında kullandığı ve pek söz konusu edilmemiş olan anlatıbilimsel yöntemler de ayrıca incelemeye değer niteliktedir.⁴

Güntekin, 1931 yılında atandığı Milli Eğitim müfettişliği görevi dolayısıyla Anadolu'nun pek çok yerini görmüş ve Anadolu hayatını yakından gözlemlene olanağı bulmuştur. Romanlarında bu gözlemlerin izleri açık ve etkileyici bir biçimde yer alır. *Çalığışu*'nda Feride'nin İstanbul'dan Anadolu'ya kaçıışı, aynı zamanda onun şahsında Türk romanının da İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi olarak değerlendirilebilir (Emil 1984,74) .

Yazar, Anadolu'nun sorunlarını gönüllü ya da görevli olarak Anadolu'ya giden öğretmen veya doktorların gözünden anlatır. *Çalığışu*, *Yeşil Gece*, *Acımak* ve *Kan Davası* romanlarında öğretmenleri, *Kavak Yelleri*'nde ise bir doktoru ya anlatıcı ya da gözlemleyici olarak görürüz. Romanlarının çoğunlukla Anadolu'da geçmesine rağmen hikâyelerinde ise mekân çoğu kez İstanbul'dur (Önertoy 1983, 31). Hikâyelerinin romanlarından bir diğer farkı da konularının daha çok aile hayatına ait olmasıdır. Bazı hikâyelerinde ise tıpkı romanlarında olduğu gibi yine sosyal konulara değindiği görülür. *Gamsız'ın Ölümü* hikâyesi de bunlardan biridir. Reşat Nuri'nin eserlerinin temel kahramanı olan öğretmenler, bu hikâyede figüran olarak yer alırlar. Görünüşte asıl kahraman olan bir mahalle köpeğinin, hikâye dikkatle okunduğunda aynı zamanda sembolik bir kahraman olduğu görülür.

Gamsız'ın Ölümü, bir "ana mektebi" öğrencilerinin "talebe bayramı"nda bir mesire yerine gitmelerini ve burada, mektebin öğrencileri tarafından çok sevilen bir mahalle köpeğinin, Gamsız'ın ölümünü anlatır. Belediye tarafından zehirlendiği için öldüğü anlaşılan Gamsız, kendisine doğru şefkatle koşan ama bu sırada dereye düşen bir kız çocuğunu, kendisi o sırada can çekiştiği halde ölmekten kurtarır ve hikâye bu trajik sonla biter. Ancak hikâyedeki asıl çatışma, öğretmenlerin, köpeğin ölmek üzere olduğunu fark etmeleri üzerine çocukları ondan uzak tutmaları, buna karşın çocukların köpeğe yakın olmak, onunla ilgilenmek istemelerinden doğmaktadır. Hikâyenin sonunda okuyucu, duyguları ile "olması gereken" arasında bir ikilem

³ Tarık Buğra (1969). **Hikayeler**. Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

⁴ Mesela "Kızılıcak Dalları" ve "Akşam Güneşi" romanları, yapısal anlatı biliminde "bakış açısı" (point of view) adı verilen olgu açısından ilgi çekici örnekler sunmaktadır. (y.n.)

yaşar. Ancak yazar, bu ikilemi hikâyeyi kurgulayışında ustalıklı yer verdiği küçük ayrıntılarla çözmeye çalışır. Bu ayrıntıların daha iyi anlaşılabilmesi için, çocukların evcil hayvanlarla olan ilişkilerinin, onların sosyal ve psikolojik gelişimleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna değinmekte yarar vardır.

Ateş (2005, 14))’e göre insanlarla hayvanlar arasında, çoğunlukla insanların hayvanlara hükmetmesi biçiminde kurulan ilişki, çocuklar söz konusu olduğunda değişik bir görünüm kazanmaktadır. Çocukların hayvanlarla çıkar gözetmeden kurdukları bu duygusal ilişki, çocuğun ilerleyen dönemlerindeki davranışlarına da etkide bulunur. Yapılan araştırmalar evcil hayvan besleyen ya da evcil hayvanlarla ilgilenen çocukların, bir canlının bakımını üstelenmiş olmaktan kaynaklanan bir özgüven ve sorumluluk duygusuna sahip olduklarını göstermiştir. (Ateş 2005, 15). Ayrıca çocuk, bu sayede kendisine yeten bir birey olmak yolunda da önemli aşamalar kaydeder. *Gamsız’ın Ölümü*’nde çocukların can çekişen köpeği kurtarmak için hemen bir *teşkilat* oluşturmaları bu açıdan son derecede önemlidir.

Hikâyede köpekle çocuklar arasında kurulan dostluk ilişkisi dikkat çekicidir. Çocuklarla köpeğin dertleşmesi, köpeğin onları adeta bir büyükleriymiş gibi dinlemesi yazar tarafından vurgulanmıştır. Bu vurgulama çocuk psikolojisi ile uyumludur. Çocuklarla hayvanların “dilsiz” olarak anlaşmaları, kurulan sevgi bağının çok güçlü olması ve bu sevgiden asla vazgeçmemelerini sağlamaktadır. (Ateş 2005, 16)

Hayvanlarla kurdukları ilişkilerin çocuklara kazandırdığı en önemli becerilerden biri de empatidir. Hayvan besleyen çocukların başkalarının nasıl hissettiğini anlama becerileri artar. Çocuklar evcil hayvanlarla kurdukları ilişkiyle hayvanların hislerini ve isteklerini anlamayı öğrenirler (Ateş 2005, 20). Hikâyedeki ana mektebi öğrencilerinin, *Gamsız’ı* bir insan gibi görmeleri ve hikâyenin sonunda *Gamsız’ın* bir insanı kurtarması böyle bir empati ilişkisiyle açıklanabilir. Reşat Nuri Güntekin’in hikâyesinde çocuk psikolojisine ait bu gerçeklerin izlerini görmek mümkündür.

Her şeyden önce yazarın, hikâyenin başında çocukları, onların arasındaki ilişkileri ve bayram yerine gitmek üzere yaptıkları hazırlıkları anlatırken hem üslubuyla hem de tasvir etmek için seçtiği unsurlarla okuyucuyu çocukların dünyasına çektiği görülür:

“Hazırlık, dehşetti. Bahçe, renk renk elbiselerle canlı bir çiçek tarlasına dönmüştü. Erkek çocuklar, yeni potinlerini siliyorlar, kızlar birbirlerinin saçlarını düzeltiyorlar, çözülmüş kuşaklarını bağlıyorlar, düğmelerini ilikliyorlardı. Alt yaşında bir kız, taş merdivenin basamağına oturmuş, dört yaşında bir öksüz, arkadaşının sökükle gömleğini dikmeye çalışıyordu.”⁵

Yazarın, bayram yerine gitmek üzere yapılan hazırlıkları tasvir ettiği bu bölüm, okuyucunun daha sonra gerçekleşecek olaylar karşısındaki duygusal tutumunu etkilemeye yöneliktir. Bu tasvirde dikkat çekici bazı ayrıntılar vardır. Çocukların giydiği renk renk elbiseler sonucunda okul bahçesinin “canlı bir çiçek tarlasına” benzetilmesi bunlardan biridir. Bu benzetme gelişigüzel yapılmış bir benzetme değildir. Bu görüntüyü veren çocuklar birer anaokulu öğrencileridir ve anaokulları bir bakıma kişiliğin yöntemli bir şekilde filizlendiği eğitim kurumlarıdır. Yani, çocukların rengârenk görüntüsünün çiçeklere benzetilmesinin yanında, “tarla” ile “hayatın başlangıcı” arasında da bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Ancak bu benzetme hikâyenin sonunda *Gamsız’ın* ölmek üzere olduğunu öğrenen çocukların görüntüsü tasvir edilirken yapılan başka bir benzetme ile daha farklı bir anlam da kazanır. Yazar, büyük üzüntü içinde olan çocukların sessizliğini ve hüznünü,

⁵ Alıntılar şu kaynağa aittir: Güzel Yazılar – Hikayeler-1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank.1996, s.41-46

“Çocukların neşesi birdenbire sönmüş, çayıra bir eski mezarlık sükûtu çökmüştü.”

sözleriyle anlatır. Bu benzetme bir önceki benzetme ile bir tezat içerisindedir; tarla, hayatın başladığı, mezarlık ise bittiği yerdir. Hem soyut bir sistem olan dilde hem de dilin somut gerçekleşmesi olan metinlerde anlamın karşıtlıktan doğduğunu düşünecek olursak, yazarın bu iki karşıt benzetmesinin önemini anlayabiliriz.

Yukarıda alıntılıdığımız tasvirde dikkat çeken bir başka ayrıntı ise, çocukların hiçbirinin bireysel özellikleri ile anlatılmamasıdır. Yazar onları, duygu değeri de ifade eden “altı yaşında bir kız”, “dört yaşında bir öksüz” gibi genel ifadelerle nitelemiştir. Hikâyenin bütününe baktığımızda da çocuklardan hiç birisinin özel olarak karakterleştirilmediği görülmektedir. Bunu, Reşat Nuri Güntekin’in pek çok eserinde kişiden çok toplumun ya da sosyal hayatın önde olması (Önertoy 1983, 30) ile açıklayabiliriz. Bu hikâye özelinde ise yazarın çocukları değil de “çocukluk”u anlatma çabasına bağlayabiliriz. Ayrıca bu çocukların hem fakir hem de öksüz ve yetim oluşları, karakterleştirilmemiş olmalarına rağmen dikkatleri onların üzerine çekmektedir.

Çocukların yaptığı hazırlığın ve bayram yerine doğru gidişlerinin anlatılmasından sonra sıra “Gamsız”ın tasvirine gelir. Yazarın bu köpeği tasvir ederken kullandığı kelimelere baktığımızda, köpeğin adeta bir insan gibi düşünüldüğünü görürüz:

“Gamsız sarı tüylü ihtiyar bir mahalle köpeğiydi. İnsan gibi anlayışlı, fakat insandan daha vefakâr bir mahluktu.

Galiba serseri ve kalender-meşrebi için ona mahallede “Gamsız” demişlerdi. Fakat hakikatte o, köpeklerin en gamlısı idi, birkaç sene evvel büyük bir mateme uğramıştı. Dört yavrusunun birden zehirlendiğini, gözünün önünde kıvrana kıvrana öldüğünü görmüştü. Onları götüren süprüntü arabasının arkasından uzak mahallere gitmiş, bir hafta geri dönmemişti.

Onun bir yerde kaza eceline uğradığını zannedenler olmuştu. Fakat kalender ve mütevekkil görünüşüne rağmen o, çok gözü açık bir köpekti. Cinsinin düşmanlarını iyi tanır, hatta bazen onlara inanıyor, tuzaklarına düşünüyor görünerek alay bide ederdi. Binaenaleyh onun bir yerde ölüp kalmasına imkan yoktu. Nitekim bir hafta sonra tekrar mahalleye gelmişti. Yalnız biraz daha ihtiyar ve düşkün, uzun sarı tüyleri biraz daha çamurlu, bacakları biraz daha berelenmiş olarak...”

Yazarın Gamsız için kullandığı *vefakâr*, *serseri*, *kalender-meşreb*, *mütevekkil* gibi sıfatlar, sadece köpeği kişileştirme çabasının ürünü değildir. Dikkat edilirse bu kavramlar Türklerin geleneksel hayatı içinde önemli yeri olan bir *tipin* özellikleridir. Yazar bu özellikleri bir köpeğe yükleyerek onun sadece çocuklar açısından değil bulunduğu çevrede de nasıl bir öneme sahip olduğunu göstermek istemiştir. Yazarın mahalle kadınlarının diliyle Gamsız hakkında aktardığı rivayet ise bu noktada ayrı bir önem kazanmaktadır:

“Bilmem yalan, bilmem doğru, mahalle kadınları onun için bir vak’a anlatırlardı. Gamsız, güya çocuklarının ölümünden sonra yaşamak istememiş... Belediye kulübelerinin karşısında durup boynunu bükmüş, yalvarır gibi kesik kesik uluyarak, çocuklarını öldüren yiyecekte istemiş... Hatta bir defasında zehirlenmiş, fakat ölmemiş...Çok ıztırap çektikten, çok süründükten sonra tekrar ayağa kalkmış...”

Bu *vak’a* geleneksel yaşayışa ait önemli bir tipin temsilcisi konumunda olan Gamsız’ın, mahalle halkının gözünde yine bu tipe uygun bir şekilde yaşadığını gösterir. Anlatıcı bu hikâye için *bilmem yalan bilmem doğru* diyerek aslında ona bir tür dedikodu havası da katmaya çalışır. Ancak metnin bütünü dikkate alındığında Gamsız’la ilgili bu hikâyenin başka bir önemini de görürüz. Mahalle kadınlarının anlattığı bu hikâyeye göre yavrularının zehirlenmesine çok üzülen Gamsız, aynı zehirden kendisi de istemiştir. Bu, onun “intihar etmek” istediği anlamına gelir. İşte

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

bu noktada olay, bir bakıma *efsane* niteliği kazanır. Bir defasında zehirlenmesine rağmen ölmemiş olması ve mahalle halkının onun öleceğine inanmaması, Gamsız’ı sıradan bir mahalle köpeği, hatta sıradan bir canlı olmaktan çıkararak bir efsane kahramanı haline getirmektedir. Bilindiği gibi efsaneleri yaratan sebeplerden biri de halkın, bilimsel ya da akılcı bir şekilde açıklayamadığı olayları hayalî, duygusal ve estetik güdülerle açıklamaya çalışmasıdır. Gamsız’a duyulan sevgi ve aynı zamanda onun mahalledekilerle olan yakın ilişkisi de kendisi ile ilgili böyle bir efsanevi hava yaratmıştır. Ancak çocuksu duyarlılık açısından önemli olan başka bir nokta vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi yetişkinlerin bazen insanları ve doğayı efsaneleştirme eğilimi, aslında çocuksu dünyanın da doğal bir sürecini ifade eder. Çocukların, yakın ve uzak çevrelerindeki bir takım olayları –henüz onlar hakkında bilimsel bilgiye sahip olmadıkları için- çeşitli yakıştırmalarla açıklamaya çalışması efsanelerin oluşum süreci ile büyük bir benzerlik gösterir. Yağmuru gözyaşı, dünyanın uydusu olan ay’ı dede, bulutları koyun olarak gören çocuk gözler ile sevdiği şeyleri doğa üstü özelliklerle donatan yetişkin gözler böyle bir temelde birleşirler. Bu benzerlik çocuksu dünyaya girmek için önemli bir anahtardır Reşat Nuri’nin, çocuksu duyarlılığın kapılarını bu anahtarla araladığı söylenebilir.

Hikâyede hem yetişkinlerin çocuksu dünyası hem de çocukların birer yetişkin gibi birbirleri ile ilgilenmeleri, bir üzüntü karşısında tek vücut olmaları da dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Bu, yukarıda kısaca belirtildiği gibi, çocuk ve hayvanlar arasında kurulan ilişkinin çocuk psikolojisi ve gelişimi üzerindeki etkisinin bir sonucudur. Çünkü bu mahalle halkının ve çocukların dünyası ile hikâyede çok geri planda olsalar da belediyeçiler ve öğretmenlerin dünyası arasında önemli bir fark vardır. Aslına bakıldığında hem belediyeçiler hem de öğretmenler, kendilerinden sorumlu oldukları insanların rahatı, huzuru ve iyiliği için çaba sarf etmektedir. Sokakta başıboş dolaşan köpeklerin ıslah edilmek yerine öldürülmeleri sıkça görülen bir olaydır. Ayrıca öğretmenlerin, çocukları olası bir tehlikeden uzak tutmaları da yadırganacak bir şey değildir. Çünkü köpek ölmek üzeredir ve saldırganlaşıp çocuklara zarar verebilir. Ancak hikâyenin sonundaki trajik olay bu olağan durum üzerinde okuyucuyu düşünmeye sevk etmektedir. Elkind (2005, 82)’e göre öğretmen-çocuk ilişkilerinde, “öğretmen, öğrencilerin ne yapmaları gerektiğini anladıklarını ve şu veya bu nedenle yapmaları gerekeni yapmadıklarını varsayar. Öğretmen, bu tutumunu çocuğa iletir ve çocuklar da hayal kırıklığı ve kızgınlıkla tepki verirler. Görüldüğü gibi, öğretmen ile çocuğun duygusal etkileşiminin özünde, öğretmenin çocuk anlayışı yatmaktadır.” Bu hikâyede sözü edilen çatışma öğretmenin çocuk anlayışı ile çocukların duyarlılıkları arasındaki farktan doğmaktadır.

Hikâyenin sonunda yaşanan olay, yazar tarafından çocuk duyarlılığının önemine yapılan bir vurgu niteliğindedir. Öğretmenlerin köpektan uzak tutmaya çalıştığı çocuklar, bir yolunu bulup köpeğe yakın olmayı başarırlar. Hatta onlardan biri köpeğe çok yaklaşıp köpeğin de üzerine doğru geldiğini görünce dereye düşer. Onu, boğulmak üzereyken Gamsız kurtarır; ama kendisi ölür. Bu kurtarma sahnesi aynı zamanda mahalle kadınlarının gözünde bir efsane kahramanı olan Gamsız’ın gerçek bir kahramana dönüşmesi anlamına gelir. Yani hikâye, çocuksu dünyanın değerler sistemine uygun düşen bir sonla biter. Gamsız sıradan bir köpek değildir; o yavrularının ölümünden sonra tamamen hayata küsen ve *kalender-meşreb* bir hayat yaşayan, “gamsız” bir köpektir, bir halk kahramanıdır. Ölürken dahi bu kahraman kimliğine yakışır bir şekilde bir çocuğun hayatını kurtarır. Fakat Gamsız, kendisini zehirleyen belediyeçilerin ve çocuklardan sorumlu olan öğretmenlerin gözünde sadece bir köpektir. İşte, iki dünya arasındaki fark tam da bu noktada belirginleşir.

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in bu hikâyede hangi davranışın doğru olduğunu göstermek gibi bir niyetinin olduğunu düşünmemek gerekir. Hikâyede anlatıcı, çocukları ve köpeği şefkat uygusu ve hayranlık uyandıracak şekilde anlatmasına rağmen öğretmenler hakkında hemen hemen hiçbir değerlendirici ifadeye yer vermemiştir. Buna karşın yazarın çocukların gözünden dünyaya bakmayı başarabildiğini ve üstelik bunu hem Türkçe'yi kullanma gücü hem de hikâyeyi kurgulamadaki başarısı ile taçlandırdığını söyleyebiliriz. Görevi dolayısıyla hem öğretmenleri hem de öğrencileri ve onların dünyasını yakından tanıyan yazar, bu iki dünya arasındaki farkı çok iyi gözlemlemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu hikâye bir çocuk hikâyesi değildir. Ama *Gamsız'ın Ölümü*, çocuklar için bir şeyler yazmak isteyen bütün yazarların yolunu aydınlatacak niteliklere sahiptir. Bunların başında da yazarın, çocuksu duyarlılığı yakalayabilmiş olması gelmektedir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Nafiye (2005). **Hayvan Besleyen ve Beslemeyen Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- DİLİDÜZGÜN, Selahattin (2004). **Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım**. İstanbul: Morpa Kültür yayınları
- ELKİND, David (1999). **Çocuk ve Toplum**. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 3
- EMİL, Birol (1984). **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası 1 (Harabeleri Çiçeği'nden Gökyüzü'ne)** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Güzel Yazılar – Hikâyeler-1**,(1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- KAPLAN, Mevlüt (1999). "Günümüzde Çocuk Yazını" Öğretmen Dünyası, C.XX, sayı 237, ss.11-12
- LESNIK-OBERSTEIN, Karin (1999). **What is Children's Litterature, What is Childhood? Understanding Children Litterature**. London
- ÖNERTOY, Olcay (1983). **Reşat Nuri Güntekin**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- PULAT, Ali (1999). "Çocuk Edebiyatı Kavramı ve Bu Kavram Etrafında Yapılan Tartışmalar" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3,ss.173-193
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2000). **99 Soruda Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2007). **Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış**. Ankara: Kök Yayıncılık
- Tarık Buğra. Hikâyeler** (1969) .Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- YÜCEBAŞ, Hilmi (1957). **Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri**. İstanbul